

ԽՍԲԱԳՐԱԿԱՆ

ՀԱՅ ԳԻՏԱԿԱՆ ՄՇԱԿՈՅԹԸ

ՆԵՐԿԱՑ պատերազմն ապացուցուց՝ թէ՛ ո՞րքան կենսական պահանջներ եղած են եւ լռելայն գործադրուած Գերմանիոյ մէջ՝ *կազմակերպութեան ոգին* (organisation) եւ *Գիտական Հիմունքով Մշակոյթը* (culture)։

Այժմ ակն յայտնի կը տեսնուի որ այն ազգերն՝ որոնք այս երկու յատկութիւններով տակաւ առ տակաւ սկսան սպառազինուիլ, անոնք են որ տոկուն յարատեւութեամբ կը դիմադրեն եւ կը յաջողին աննկուն մնալ։ Եւ անշուշտ, վերջ ի վերջոյ, լաւագոյն կազմակերպութիւնը եւ Գիտական Մշակոյթի լաւագոյն ոճերը գործադրելով՝ դաշնակիցները մօտաւոր ապագային պիտի խորտակեն գերմանական սպառազինութիւնը։

Ամենադաւուն փորձառութեամբ հասկցանք թէ՛ գերմանական Մշակոյթն ունի անաւոր զօրութիւն մը, բայց հանդէպ այլոց չունի գուռ, չունի արգահատանք, չունի խիղճ....

Եւ մեր տարաբարձ ազգն՝ այժմ քան երբեք՝ պէտքն ունի ինքնամփոփութեան, ինքնօգնութեամբ վերածնութեան. ազգային հոգեկան եւ մտաւորական նոր կեանքի մը պէտքն ունի, հիմունած՝ կազմակերպեալ Մշակոյթի, եղբայրսիրական նոր ծրագրի եւ նոր ուղղութեան մը վրայ։

Ի ընդ սրամիտ Հայր՝ բնաշխարհին մէջ տգէտ ցեղերէ շրջապատուած, մտաւորապէս անանկ ազգերէ հարստահարուած՝ բարձր Մշակոյթի ամէն փիգերուն մէջ յուսախաբ մնացած էր։ Ինքնազարգացման տենչանքը շատ անհասնէր միշտ տարած էր ի Ռուսաստան, յԱմերիկա, Եւրոպա։ Ար-

տասանմանն օտարազգի գիտութեան եւ կրթութեան հմայիչ բաժակներուն շրթունք մօտեցնող բարեբախտ հայերը, թէ եւ իրենց անձին հաւմար լուսագոյն կեանքի պայմաններ յաջողեցան ձեռք ձգել, սակայն բովանդակ Հայ ցեղին մտաւորական Մշակոյթին կամ բնաւ կամ չնչին օգուտներ պատճառեցին:

Մինք հաւատքն ունինք, որ նոյն իսկ ներկայ վիճակին մէջ՝ Հայութիւնը կարող է խորիկ տոհմային բարձր Մշակոյթի կողմնակցորդ մը ստեղծելու հարցին վրայ:

Մենք կը խորհնք որ վաղուան խոստմնայից խաղաղութեան արեգակը ծագելուն՝ արտասանման մեր մտաւորական բոլոր ուժերուն վրայ պարտականութիւն մը կը ծանրանայ՝ կազմակերպուած գտնուելու, որ գիտական Մշակոյթի մեծոքաւոր դաստիարակութիւն մը կարենանք մատակարարել մեր ձեռքը մոացած սաներուն: Ու երբ ամփոփուինք մեզ համար խոստացուած Աւետիաց Երկրին ափունքը, գիտնանք եռանդագին վերականգնել, շինել, շտկել եւ զարգացնել այն ամէն ինչ՝ որ մեր Ազգին գոյութեան եւ յառաջդիմութեան երաշխաւորիչ գրաւականները կը ձեւացնեն:

Լաւ կազմակերպուիլ եւ Տոհմային Գիտական Մշակոյթին այժմէն ձեռնարկել, կրթութիւն առած ներկայ Հայորդւոց խղճի երկու պարտականութիւնները պէտք է ըլլան:

*
**

Ամերիկեան մարդասէր անձնաւորութիւններ՝ Ուաշինկըդնի մէջ ժողով մը գումարելով 1816ին՝ վճռեցին սեւամորթ գերիներն ազատագրել եւ փոխադրել Ափրիկէի չէզոք հողի մը վրայ, ուր քաղաքիչներու առաջնորդութեամբ կարենային քաղաքակրթուիլ: Յորինի հօգրքի վրայ 1821ին գնեցին երկիր մը եւ հոն փոխադրեցին 30 ընտանիք: Մինչեւ 1826 հոն գաղութեցին շատ մը սեւամորթներ: Հիմնեցին Մոնրովեայ քաղաքը. եւ 1847ին կազմակերպուելով ու երկիրն ընդարձակելով, ձեւացուցին Լիպերիա հասարակապետութիւնը, որուն բնակչաց թիւն այժմ 2 միլիոնէ ունի է: Մտաւորական մակարդակով Հայէն շատ նուաստ ազատագրեալ գերեաց այդ երկիրը՝ կազմակերպութեան եւ Մշակոյթի բարիքները կը վայելէ:

Ծայրագոյն Արեւելքի 50 տարի առաջուան բարբարոս դեղին ցեղը, այսօրուան հոգեւոր ճաբոնի այն կայսրութիւնը կը ձեւացնէ՝ որ դաշնակցած է Անգլիոյ դաշնակիցներուն հետ եւ իւր բազմաթիւ Համալսարաններով եւ պատգամատու Ուսուցչապետներու բազմութեամբ՝ Գիտական աշխարհին մէջ կը պարծի: Իրաւամբ կը պարծի որովհետեւ կազմակերպութեան ոգին եւ Գիտական Մշակոյթի գաղափարական ոգի՝ անընդհատ կը ծաւալէ իր երկրին մէջ, որովհետեւ իր Ազգային Սամաւնադրութեան դպրոցական կանոնադրը կ'ըսէ. « Իպրոցի պարտականութիւնն է՝ ուսուցանել այն ամէն գիտութիւններ եւ արհեստներ՝ որոնք պետութեան բարւոյն նպաստաւոր միջնորդներ են »:

Այսպէս ուրեմն դպրոցը, կամ լաւ եւս ընդհանուր Գիտութիւնը՝ որ եւ է ազգի մը ինքնազարգացման գրաւականն է, մտաւոր եւ նիւթական հարստութեան յորդանոս աղբիւրն է:

Իսկ Տոհմային Գիտութեանց ուրոյն Մշակոյթը՝ ցեղի մը բնորոշիչ հոգեկանութիւնն է, Ազգի մը ինքնատիպ գոյութեան Մարմնացումն է:

Եւրոպական փոքր պետութիւններէն Տանիմաքա, Հոլանտա, Շուէտ, Զուիցերլա՝ իրենց կազմակերպութիւններովն, իրենց գիտութիւններու առանձնայատկութեանց շնորհիւ՝ կը մրցին մեծ պետութեանց մտաւոր բարձր Մշակոյթներուն հետ. անոնք պատկաւելի ինքնութիւններ կը ձեւացնեն: Իրենց անբերրի հողերն արգասանող երկիրներու կը վերածեն, եւ ուր որ բաժն եւ բլրիչ չեն կրնար գործածել, իոն տոհմային տոկուն նկարագրի կազմակերպութիւնները ձեռք ձեռքի կու տան, հարստարար հետտական մեծղի հաստատութիւններ կը բարձրացնեն, ուր հազարաւոր աշխատաւորներն գործ եւ հաց գտնելէ զատ, ազգային հարստութեան եւ գործունէութեան Ժառանգութիւնը կը հոխացնեն:

Մենք հազարովէկ շրջանայեցութեան պարտաւորութեամբ՝ չենք կրցած ազգային պարփակիչ միակ կազմակերպեալ Մշակոյթի բարձր հաստատութեան մը աստուշանին շուրջն հաւաքուիլ եւ իոն կեդրոնացնել հայրութեան մտքին արտաբերիչ նպաստները: Մեր ամենէն աւելի կազմակերպեալ եւ օգտամատոյց հաստատութիւնը՝ Հ. Բ. Ը. Միութիւնը կը ֆանչանք: Մենք ունինք նաեւ ուրիշ պատկաւելի ընկերակցութիւններ, որոնց մասին առիթը պիտի ունենանք մեր Գնահատանքը պարզելու, եւ սակայն մենք ղեռ չունինք մեր ցեղին ինքնատիպ Մշակոյթի Գիտական համադրավայր մը, որ մեր վերածնութեան կենսունակ զօրութիւնը մարմնաւորելով՝ քաղաքակիրթ ազգերու մրցակցութեան զմեզ առաջնորդէ:

Միեծ Եգիպտոսի, Ամերիկայի, Եւրոպայի եւ Ռուսաստանի մեր ազգին բարձր մտաւորականութիւնները բաղկացնող անհատները չէն կրնար Հայ տոհմային Մշակոյթի հիմնարկիչ, ղեկավար եւ արդեւաբեր կեդրոն մը ձեւացնել՝ Հ. Բ. Ը. Միութեան հովանիին տակ:

* * *

Աշխարհաւեր պատերազմը բաւականէ աւելի փաստեց Թէ ո՛ր եւ է մեծ կամ պզտիկ ազգ՝ յիւնքեան զօրութիւն մը կը ներկայացնէ. այնքան մեծ զօրութիւն՝ որքան աւելի կազմակերպեալ մարմիններ, նիւթական եւ քաղաքական կարգի Մշակոյթի հիմնարկութիւններ կը բովանդակէ...

Եւ ինչպէս կենսաբանութեան մէջ, այսպէս ալ ընկերակցական աշխարհի մէջ, անկարգաւորութիւն, անկազմակերպութիւն, անմամայնութիւն ո՛չ միայն նշանակութենէ զուրկ են, այլ նաեւ վնասակար:

Իբրեւ Ազգ մը՝ ընկերակցաբար ապրիլ՝ կը նշանակէ բովանդակ ցեղին մտաւոր եւ նիւթական Մշակոյթի զօրութիւնները համախմբել, իրարու հետ ներդաշնակ յարաբերութեանց մէջ ղնել եւ անոնցմէ առաջ եկած քարիքները՝ բովանդակ ցեղի անդամներուն մէջ ծաւալել:

Լուսանորոգ Միջնորդայ գաղափարականն այդ եղած է, եւ ասոր հաւմար, ապահով դարստամանի մը մէջ հիմնարկած է իւր Միաբանութիւնը, անկիւնակալ վէմեր գետեղելով՝ կրօնքն եւ Գիտութիւնը:

Թուականէս երեք դար սուաջ՝ մեր ազգին ընդհանուր վիճակը հոգեւ վարքի ամէն նշանները կ'արտայայտէր: Սեբաստացի պատմաին կը յղւա-

Նայ գաղափարը՝ փրկել տոհմային Հոգեւոր եւ Ուսումնական աւանդութիւնները, վերստին արձգել Ազգային գրականութիւնը՝ մտաւոր Մշակոյթը:

Ահա մարդը՝ որ գիտցած է Հայու գոյութեան պայքարը շարունակել տալ եւ զմեզ թգքտող թշնամիներու հարուածներուն տակ՝ զայն գերազանցօրէն կենսունակ եւ անշինջ պահել:

Եւ անտարակոյս մեր քրիստոնէական կրօնքը, մեր տոհմային առանձնայայտուն գիտական Մշակոյթը շատ աւելի արդիւնաբեր պիտի ըլլար, եթէ գիտնայինք պատրաստել հմուտ ուսուցիչներ՝ ընդարձակախոհ դաստիարակներ՝ որոնց ղեկավարած դպրոցները բարեկարգ ծրագիրներով օժտուած ըլլային:

Ըմբռնենք ուրեմն որ մեր Ազգային Հոգեկան եւ Գիտական Մշակոյթի արգաւանդ երկիրը, լուրջ անձնաւորութիւններէ ղեկավարուած՝ բարձրակարգ Դպրոցը պէտք է ըլլայ:

Բարոյական եւ գիտական նիւթերու վրայ հաստատուած՝ տոհմային Մշակոյթի սրբաւայր դպրոցներէն միայն կարելի է սպասել նկարագրի տէր եւ զօրաւոր կամքի հայ անհատներու:

Եւ կը հաստատենք որ վարդան մեր ազգին կենսատու տարրներ ձեւացնողները՝ տոհմային Մշակոյթ հայեցելով դպրոցէ առաջ պիտի գտնուէին:

Եւ մեր իղմն է տեսնել կրթական տիպար նոր հաստատութիւն մը՝ հիմնարկուած ո՛չ շատ հեռի մեր Բնաշխարհի սահմաններէն, այն է Աղեքսանդրիոյ մէջ, ուր մեր Ոսկեդարու նախնիքը կը դիմէին:

*
* *

Հանդիմանալով կ'ողգէինք տեսնել մեր ազգին արդէն կազմակերպուել զանազան լուրջ ընկերակցութիւններու մէջէն՝ ընտրուած, համընկնեալ հասարակութիւն մը վայելող մասնագէտ քանասէրներու եւ հրապարակագիրներու մարմնոյ մը կազմովը, որ ծոսագրէր Հայ Մշակոյթի բարձրագոյն վարժարանի մը յատուկ տարրերը կազմող՝ Հայկական Հնախօսութեան, Ազգագրական գիտութեան, Գրականութեան, Գեղարուեստից, Ճարտարապետութեան, Ուսումնական, Գիտական, Վաճառականական եւ չարտարագործական ընդթ ունեցող մասնաճիւղերու վրայ:

Կազմակերպուէր մարմին մը՝ որ այժմէն քաջայեղբըր ո՛ր եւ է սոցիալական նիւթերու վրայ հրատարակութիւնները եւ մրցանակներով վարձատրէր հայ կարօտապի տաղանդները:

Մեզ կը թուի թէ Ժամանակն է Մամուլի միջոցով հրապարակ դնել հայկական Մշակոյթի նոր հիմնարկութիւն մը ստեղծելու հարցը, հայ հասարակութիւնը յորդորելով Մեկնաս կանգնիլ մեր ազգին մտաւոր զարգացման, կենսունակ նոր ոյժի մը ստեղծագործութեան, որով հայու բեղմնաւոր Հանճարը միջոց եւ դիւրութիւն գտնուով՝ անտարակոյս պիտի արտադրէ այնպիսի հրաշակերտներ՝ որոնք ո՛չ միայն պատուաբեր պիտի ըլլան մեզի, այլ նաեւ հայրենիքը պիտի կարենայ իրաւամբ պարծիլ քաղաքակիրթ ազգերու շարքին մէջ, խաղաղութեան եւ յառաջադիմութեան իրեն ռահվիրայ կարեւոր նոր տարր մը ներկայանալով:

Հ. ՆԵՐՍԵՍ ՄԻ.